

Högre seminarium 27/4-15

Anna Maria Hellborg

Det här är början på ett kapitel om SOK som i nuläget nästan enbart baseras på en intervju. Vad jag vill ha hjälp med är upplägget samt vad som saknas/är överflödigt i förhållande till syftet. Men naturligtvis även andra reflektioner och idéer.

Syftet med studien kretsar kring finansiella aktörers (förbund, SOK, sponsorer) fördelningslogiker när det gäller fördelning av finansiella medel till elitidrottare (i fotboll, curling, ridsport och golf).

Sveriges Olympiska Kommittés (SOK) fördelningslogiker

SOKs Uppdrag

SOKs ordförande formulerar SOKs uppdrag som att möjliggöra för de med potential att nå världstoppen att kunna satsa på sin idrott till hundra procent. Det innebär att den aktive ska ha tid att göra vad som krävs, ha ett tränarstöd på tillräckligt hög nivå, kunna åka på de läger som behövs och delta i de internationella tävlingar som krävs.

Dessa som är på väg till eller i absoluta världstoppen är elitidrottare enligt SOK, säger ordföranden. För att bli aktuella för att få stipendium och annat stöd antas elitidrottarna till SOKs topp- och talangprogram.

Bakgrund till SOKs stipendium

Bakgrunden till SOKs ekonomiska satsning till elitidrottare, som startade 1999, var att det fanns ett stipendium att söka via RF där förutsättningen för att få stipendiet var att man studerade minst halvtid. Detta ifrågasatte SOK och tyckte inte att det var rättvist gentemot de som var mer praktiskt lagda och jobbade istället för att studera. SOK tyckte att det enda som skulle styra huruvida idrottare fick de nödvändiga ekonomiska förutsättningarna var idrottarnas potential. Tanken då var att man skulle gå från att vara amatör till att bli professionell idrottare och detta skulle man göra genom att få talangstöd i ett par år för att sedan kunna tjäna egna pengar genom att gå vidare till en professionell karriär eller tjäna pengar via sponsorkontrakt. Men istället har beloppen på stipendierna höjts och nu kan man söka stipendier på olika nivåer beroende på vilken livsfas man är i.

Förbundens kravanalys

Varje förbund ska göra en kravanalys som beskriver vad som krävs för att ta medalj i nästa OS. Och så nominerar förbunden de idrottare som de anser ligger i den pipelinen för att kunna vara så bra. Sedan jämför SOK alla nomineringar tvärs över idrotter och plockar de som ligger närmast världstoppen tills pengarna är slut, oavsett idrott. "Vi går så långt från världstoppen som vi har råd med" säger ordföranden. Fast där kan det uppstå kritik menar han, då vissa förbund vill ha med en viss talang. Men det kan finnas andra talanger i andra idrotter som ligger närmare till och som förtjänar sin chans. Så vi väljer, säger han, utifrån de kvalitetskrav som de själva varit med och formulerat i sina kravanalys. Ordföranden påpekar att kravanalysen bör vara förankrad i tränarutbildningen och vara något som ägs av en bredare krets tränare så alla är överens om vad som krävs och utvecklar det.

Dock påpekar ordföranden att SOK är till för den aktive, det innebär att om förbunden slarvar med sina kravanalys så finns det fortfarande en chans för den enskilde aktive då SOK kompromissat i vissa fall där en aktiv har uppenbar potential. Men SOK försöker sätta press på förbundet att utveckla kravanalyserna för att få en systemeffekt. Denna press kan de nu istället sätta när det kommer till utmanarsatsningen som är en ny typ av satsning som stödjer förbundet i att inspirera och lyfta yngre förmågor. Detta stöd är ett grupprelaterat stöd och därför kan SOK ställa hårdare krav på att kravanalys ska finnas för att förbunden ska kunna få denna typ av stöd.

Det är förbunden som nominerar aktiva till SOK som det sedan väljs utifrån. Men ordföranden menar att sportcheferna jobbar närmare landslagsledningen idag och vet vilka aktiva som kommer bakom så man är ofta väldigt överens menar han. Det är ett mjukare system än tidigare och mindre risk att inte komma in om en väl kommer upp i prövningen. Förr skulle man passera vissa steg och riskerade att åka ut i sista steget och fick då en hemläxa, för vissa var det drivande men det var också mycket brutalare. Nu är det mer en steglös process. Men sportcheferna har mer koll idag så det kommer inte fram, för dem, helt okända namn menar han.

Behovet av SOK för elitsatsning

Det framkommer i intervju med SOKs ordförande att SOK är en stor möjliggörare för många elitidrottare, "de hade aldrig kunna satsa om de inte hade OS-stipendier" säger

han. Trots att fler elitidrottare idag än när SOK började med sitt stödprogram 1999 kan klara sig utan SOKs ekonomiska stöd så är det fortfarande runt 75 % som behöver SOK för att kunna göra en hundra procentig satsning på sin idrott. Om en elitidrottare studerar eller jobbar eller på annat sätt sysselsätter sig så uppmuntrar SOK det, men det ska inte vara nödvändigt för att kunna överleva. Om idrottaren vill ska denne kunna satsa hundra procent på sin idrott utan att behöva jobba eller studera. SOKs ordförande anser att fulltidsersättning är viktigt för att elitidrottarna ska kunna prestera som bäst. Han menar att vissa kanske kan klara det ändå, de som är riktigt självdisciplinerade, men att det ofta är väldigt bräckligt och en skada kan lätt leda till en total krasch. Men i och med SOKs stipendier har aktiva kunnat hålla på mycket längre upp i åren än tidigare. Det sista steget i stipendiet är skapat för att stödja aktiva i sin livsfas och möjliggöra även för någon med familj att satsa ytterligare fyra år. Snittåldern på aktiva i truppen skjuts uppåt säger han.

En idrotts OS-status är också viktig, inte bara för de pengar det ger idrottens elit från SOK utan också de inkomster OS-statusen kan generera i och med att OS värderas så högt av sponsorer och stater. Nu får SOK inga statliga medel till sitt talangutvecklingsarbete men i andra länder finansierar staten detta. SOK jobbar gentemot IOK för att få med fler idrotter utan att öka antalet aktiva på mästerskapet. De menar att OS betyder så mycket för en idrott och att det kanske inte alltid är rättvist mot de idrotter som inte är med. De aktiva i dessa idrotter kan vara precis lika hängivna och professionella i sin satsning som aktiva inom OS-familjen.

Det finns också idrotter som inte behöver OS. Ordföranden nämner herrfotbollen som har och premierar sitt eget mästerskap och att det i OS är U21 och inte de allra bästa som tävlar. Ordföranden för fotbollförbundet menade samma sak, att fotbollen inte har så stort behov av OS (intervju, 2014-05). SOKs ordföranden nämnde också golf och tennis som två idrotter som ekonomiskt inte behöver OS, men att det finns andra värden som lockar idrotterna och idrottarna. För tennis har drömmen om OS-medalj blivit en drivkraft och något idrottarna själva tycker är viktigt menar han. För golfen, som är ny på programmet från och med 2016, så handlar det om att nå en ny publik och kunna inspirera unga att spela och tävla i golf då OS är ett stort skyltfönster.

Sedan finns det andra idrotter som i stort sett skulle dö om de inte hade OS-status. SOKs ordförande menar att brottningen är en sådan där det byggts upp en kultur kring drömmen om OS-medalj där berättelserna och legenderna fått fäste hos

idrottarna. Brottningen i Sverige har också en fantastisk förmåga att få fram nya brottare, men utan OS-statusen och SOKs stöd då skulle det nog falla ihop tror han. Enligt curlingförbundets generalsekreterare är OS oerhört viktigt för deras elitidrottare. Det ekonomiska stöd de fått av SOK har varit avgörande för sportens elitsatsande spelare menar han (intervju 2014-04).

SOK har även haft diskussioner kring idrotter där Sverige har haft en tradition av bra toppidrottare men att det nu inte finns något, då har SOK gjort vissa specialsatsningar. De förbund har getts ett mindre stöd med hopp om att kunna få fram talanger som är tillräckligt bra för att komma in i talangprogrammet.

Villkoren för stipendie-finansiering

Idén med stipendierna är att elitidrottare ska kunna gå från att vara amatör i ekonomisk mening till att vara professionell i ekonomisk mening. Det innebär att om en idrottare passerat en viss intäktsnivå (runt 400,000 kr/år) så får denne inget stipendium för då anses den vara professionell enligt SOKs definitioner.

När en idrottare kommit in i programmet så får idrottaren och tränaren redovisa för sportcheferna vad som krävs för medalj och sedan förs en diskussion där de utmanar de uppgifterna som lämnas, som en sorts kvalitetssäkring, så det verkligen är aktuella analyser säger ordföranden. När man sedan är överens så tittar man på kostnader och vad idrottaren redan har från förbund och sponsorer och så bidrar SOK med mellanskillnaden. Det är behovsstyrt och individualiserat säger ordföranden. Olika idrotter kostar också olika mycket för SOK. Golf till exempel kostar SOK väldigt lite i och med att spelarna har professionella intäkter. I andra idrotter krävs att idrottaren ligger på träningsläger på andra sidan jorden för att de yttre förhållandena är mer gynnsamma för den sporten där och det kan kosta flera hundra tusen kronor menar ordföranden.

Kravet på idrottaren är att denna inom fyra, fem år ska kunna vara i världstoppen, men SOK utgår alltid från individen, säger ordföranden. De följer upp insatsen, kapaciteten och resultaten. Om brister i insatsen beror på skada så kan vi ha tålmod säger han, men är det frågan om motivation då åker man ut.

Kapacitetsutvecklingen går ju sällan jämnt uppåt men om insatsen finns men kapacitetsutvecklingen inte går tillräckligt snabbt kan SOK ifrågasätta om denna träning är rätt för individen och då kan individen få möjlighet att ändra sitt upplägg. Resultaten är tydligast men även där är det sällan en linjär utveckling. Men har man insatsen och

kapacitetsutvecklingen men resultaten uteblir då kan vi vara väldigt tålmodiga säger han och berättar att de haft aktiva i talangprogrammet i sju, åtta år utan att de tagit steget till världstoppen.

En större utvärdering av idrottarna görs varje år, men annars så har sportcheferna goda kontakter med idrottarna och det sker kontinuerlig uppföljning. Men om uppföljning och ansökan om förlängt stöd sker varje år borde det innebära en viss osäkerhet kring framtiden. Ordföranden erkänner att det är en svaghet och är man ny i systemet kan det vara svårt att veta vad som krävs för att få förlängt och det klart att det finns en osäkerhetskänsla om idrottaren inte uppenbart är på väg mot medaljnivå. Det är ingen lång trygg framtid säger han.

Under skadeperioder eller ledighet på grund av graviditet och barn så får den aktive inga pengar. Detta på grund av att stödet är till för de resor, läger och tävlingar som behövs och om den aktive inte kan göra dessa så finns det heller inget att betala för. SOKs stöd är inte ett allmänt bidrag utan de betalar för tillägg. "Vi försöker ha en humanistisk grundsyn men vi kan inte ta på oss ansvaret som socialstödsinrättning" säger ordföranden. SOK har ansvar inte bara mot de som är i satsningarna utan också gentemot de som står utanför och vill in menar han. SOK har inte så mycket pengar att de kan garantera full ersättning i fyra år till alla som behöver. Men han medger att det är ett problem, för den aktive är ju inte anställd och går därmed miste om avsättningar för pensioner till exempel, så det här med karriärskifte är ju inte vettigt hanterat menar han. SOK har samarbete med Adecco och en del högskolor för att erbjuda vissa verktyg för en karriärövergång, men det är knappast tillräckligt menar han. Vissa har sponsorintäkter de kan leva på under en tid efter karriären som kan underlätta skiftet, andra kan få jobb på grund av sitt namn, men de som inte nått framgångar, men satsat lika hårt vad händer med dem, undrar han? Vi skapar system för att göra det möjligt att satsa och då kan man tycka att vi också borde ta ansvar för dem, men idag finns inget sådant säger han. De som lägger av, som SOK misstänker ska lägga av kan få ha kvar sitt stöd i ett par månader för att underlätta en karriärövergång. Att folk upplever att SOK slutar stödja någon på grund av skada eller graviditet är något SOK ibland får kritik för. Ordföranden säger att det vore önskvärt om vi hade finansiering för det men då får vi ändra vår princip menar han. Om vi skulle ta fullständigt ansvar för idrottarnas livssituation då skulle vi behöva en annan finansieringssituation eller satsa på avsevärt färre.

Att avbryta satsningen på en individ har inte varit så dramatiskt som man kunde tro säger ordföranden. När SOK har de samtalen med en aktiv så vet de oftast själva att de inte har den motivation som krävs. Problemet är, menar han, att det blir en livsstil och en gemenskap i träningsgruppen och då är det lätt att nöja sig med det och gruppen blir viktigare än den egna resan och då har vi ett ansvar att påverka och föra diskussionen med den aktive. Att bli utkastad från programmet kan också tvinga den aktive att pröva sig själv och sin egen drivkraft, det finns exempel på aktiva som blivit framgångsrika efter att ha blivit av med sitt stipendium men sedan kommit tillbaka och tagit medalj säger han. SOK ser det som ett ansvar de har gentemot både de som vill in i programmet men också mot individen som blir utkastad, för det är inte heller bra menar han att upptäcka vid fyrtio års ålder att motivationen inte funnits där och att då ta tag i en karriärövergång kan var tufft.

Det är inte bara brist på prestation och motivation som kan få en idrottare utkastad från programmet, för doping åker man ut direkt. Det står också i förutsättningarna för stödet att man ska vara en god förebild vilket innebär att om det finns andra etiska problem i uppträdandet och liknande så kan SOK i teorin gripa in och avsluta stödet. Detta har aldrig hänt men det har hänt att det förts en diskussion med en idrottare som utnyttjade systemet och fuskade med underlaget till stipendier, detta ledde till en diskussion där den aktive slutade med sitt beteende.

En aktiv måste vara med i SOKs program för att få åka till OS, men detta kan ske snabbt om de ser en aktiv med uppenbar talang som ännu inte kommit in i programmet. Då kan denna upptas i programmet för att markera att det är en långsiktig investering och så får denne åka på OS. När det gäller OS-uttagningarna så är ålder en faktor i de fall där två jämnbra aktiva, som inte klarar SOKs krav, ska tas ut till truppen. SOK har sina egna krav (utöver de kvalificeringskrav som IOK har) för att en aktiv ska få åka men ibland kan de skicka någon för att denna ska få chansen att få vara med på OS. Och då väljs ofta en yngre framför en äldre för att investera i den som är i snabb utveckling. Det är oklart om detta endast gäller uttagningar eller om det också gäller för att få vara med i SOKs program och därmed vara aktuell för ekonomiskt stöd.

Det ekonomiska läget

Ordföranden menar att kravet på professionalitet i termer av tidsinsats har ökat men professionalitet i meningen ekonomiska förutsättningar har inte riktigt hängt med. Han

menar att marknaden är extremt nischad mot ett fåtal stjärnor. Så där behövs SOKs stipendier för att kunna stödja de som inte har egna sponsorkontrakt. Det har alltså inte skett samma ökning av den ekonomiska professionaliseringen som av den professionella inställningen och satsningen. Ett OS-guld är inte tillräckligt för att få ett lukrativt sponsorkontrakt som idrottaren kan leva på och där är media med och styr, menar han, sponsorer går mycket på vad media tycker är intressant.

Stipendiekostnaderna ökar för SOK, då det blir dyrare att göra det som krävs för att kunna konkurrera hundra procentigt. Andelen som behöver stipendierna har minskat men fortfarande är det över 70 % som behöver SOKs ekonomiska stöd. I början av satsningen 1999 var det över 90 % som behövde det ekonomiska stödet.

När det gäller kvinnor och män så var det för ett par år sedan fler män än kvinnor som kunde leva på sin idrott utan stipendier, men detta har jämnats ut menar ordföranden. Det var alltså lättare ett tag för män i individuella idrotter att hitta finansiering än vad det var för kvinnor i individuella idrotter. Kvinnor hade av tradition sämre förutsättningar från sina klubbar och förbunden satsar mer på herrlandslag än damlandslag. Så en period behövde SOK addera mer till en kvinnlig aktiv än till en manlig aktiv. Det är en sorts jämställdhetstanke menar han eftersom alla ska få samma möjlighet oavsett kön. Men de har ingen uttalad satsning på kvinnor eller män utan de tar de som ligger närmast världstoppen. Men de har haft diskussionen säger han. I programmet är fördelningen 40-60 % kvinnor och män. Och varför har vi inte fler kvinnor frågar han sig, jo för att basen är för liten i många idrotter. Männens struktur har en bredare bas att stå på och därför är det fler män än kvinnor i programmen menar han. Men samma förutsättningar är viktigt för oss säger han.

För specialidrottsförbunden minskar sponsringen och främst är det svårt för de individuella idrotterna menar ordföranden. Lagidrotterna har ofta återkommande exponeringstillfällen vilket individuella idrotter inte har på samma sätt. Lokalt finns det företag som alltid stöttar lokal föreningsverksamhet men landslagsprogrammen får det svårare. Och där får SOK täcka upp menar han. SOKs sponsorintäkter ökar, för att de säljer något annat. "Vi säljer ett attitydpaket som ligger i det olympiska som är mer attraktivt idag än vad det har varit" säger ordföranden. Så vår roll blir viktigare och viktigare säger han. Det är väldigt svårt menar han för förbunden att omsätta en olympisk framgång i ökade sponsorintäkter. Men kanske är det lättare idag, för individen, att bli känd med de nya kommunikationsplattformar som finns.

En sport som haft svårt att generera pengar är curling. Trots att den professionella inställningen funnits länge inom curlingen är det fortfarande SOK som får skjuta till pengar då curlingen syns för lite kommersiellt. Men folk älskar curling på OS, säger SOKs ordförande, och curlingens attraktivitet bidrar till OS attraktivitet. Han säger att curlingen betyder jättemycket för bilden av OS, för mångfalden och de intressanta personligheter sporten haft. Han menar att SOK då har en skyldighet att utnyttja det värdet curlingen bidrar till och dra in de pengar de själva inte kan.

SOK ger inte idrottarna bonus för medaljer. Ordföranden säger att det är en prioriteringsfråga. Ska SOK ge bonus till idrottare så får vi ta bort pengar från aktiva i deras satsning säger han. Och vissa som skulle få bonus skulle inte behöva den eftersom de får sponsorpengar, så SOK har valt att inte ge några bonusar utan istället satsa på idrottarnas möjligheter att nå medaljer.

Sponsorer

SOK äger den olympiska kopplingen och den får ingen använda utan SOKs godkännande. SOK äger de aktiva under OS och en tid innan och en tid efter OS. Då kan inte den aktiva sälja sig till sponsoraktiviteter under den perioden, det är bara SOK som kan. Det är bara SOKs sponsorer som gäller, inte förbundens, klubbens eller den aktives egna utan då ska våra sponsorer synas säger ordföranden. Men vi förstår ju att deras sponsorer också är viktiga, säger han och naturligtvis får de träffa sina sponsorer, men det ska träffa SOKs sponsorer först. Detta är väldigt viktigt menar han och säger att just det här med sponsorer har lett till flera konflikter. Sedan finns det vissa undantag. Till exempel får alpina åkare tävla i sin tävlingsdräkt när de är i backen men så fort de är färdiga så ska de ha SOKs kläder från deras leverantörer, så då får de byta om. Men SOK äger inte individen på så sätt att SOK kan sälja den aktive till en sponsor, SOK kan sälja lagbilder men för att få använda individen så måste det finnas en uppgörelse med den aktive och ersättning går då direkt till den aktive.

Fördelningslogiker - analys

SOKs primära fördelningslogik när det gäller stipendier till aktiva är att de med störst potential att nå världstoppen och ta medalj ska få alla möjligheter att kunna nå det målet. Detta oavsett idrott, vilket i princip kan innebära att tio friidrottare går före en tennisspelare om dessa tio anses ligga närmare medalj än tennisspelaren. Det tas alltså

ingen hänsyn till att så många idrotter som möjligt ska vara representerade. Den mångfald av idrotter som anses vara viktig när det gäller bilden av OS speglar sig inte i uttagningarna till topp- och talangprogrammet, även om det kan förekomma speciella satsningar om en idrott har svårt att få fram talanger.

Det tas heller ingen hänsyn till kön, vilket skulle kunna innebära en stor obalans mellan män och kvinnor i SOKs program, idag är fördelningen 40-60 till männens fördel. Ett prestationssystem som detta kan leda till stor ojämlikhet mellan grupper och idrotter. Det finns något tänk kring idrotter som har svårt att få fram talanger men ingen tanke kring jämställdhetsaspekten. Hur skulle SOK agera om siffrorna mellan manliga och kvinnliga aktiva började öka till 70-30? Skulle de då fortfarande hävda att de gick på potential och att fler män än kvinnor har den potentialen? Vart går den gränsen? Ordföranden menar att ojämställdheten i antal kvinnor och män beror på att basen är för tunn inom kvinnoidrotten, hur länge är det en giltig analys? Är det fortfarande en giltig analys om det skulle gå ner till 70-30? I sina texter och teorier om genus och organisation menar Cecilia Ridgeway att män oftast anses mer kapabla än kvinnor och att kvinnor måste vara duktigare än män för att få samma erkännande. Hon talar om arbetslivet, gäller samma sak inom idrotten? Frågan är relevant, kan det vara så att de här nomineringarna som görs av vilka idrottare som ska få vara med i programmet och få chans till ekonomiskt stöd påverkas av ett stereotypt sätt att förhålla sig till kön? Och att män därför i större utsträckning än kvinnor anses ha den potential som krävs? Det är ju svårt att veta, särskilt när jämförelser görs mellan olika idrotter. Men med tanke på att det tidigare varit så att kvinnor har fått mer pengar än män av SOK för att kvinnor inte haft samma förutsättningar från sina förbund samt haft svårare att få sponsorer, kan det inte vara samma sak som händer inom SOK när fler män än kvinnor är inne i SOKs program? SOK har inte ens någon jämställdhetspolicy som visar att det finns en tanke och medvetenhet kring systematisk förfördelning av kvinnor, ett problem som ordföranden menar funnits i förbunden.

SOKs val att stipendiestödet är behovsstyrt har enligt ordföranden lett till att kvinnor som haft mindre resurser än männen fått mer pengar av SOK för att alla ska få lika möjligheter att satsa hundra procent. Detta är i linje med John Rawls rättviseteori kring att ojämlik fördelning är tillåten om det gynnar de sämst ställda. Och i detta fall, mellan män och kvinnor, har kvinnor varit förfördelade när det kommer till ekonomiska

resurser. Så man kan se att denna logik kring att ge alla samma möjligheter, men då inte samma summor, har gynnat kvinnliga idrottare och därmed skulle det kunna ses som en jämställdhetsstrategi. Frågan är dock varför kvinnor från början haft sämre resurser. Om det är som SOKs ordföranden säger att kvinnor haft sämre förutsättningar från sina förbund, alltså en fråga om diskriminering, då kan denna fördelning anses vara rättvis. Men om män har fått mer resurser för att de arbetat hårdare för dessa resurser så kan denna fördelning vara mer tveksam i fråga om rättvisa. Det skulle kunna vara så att kvinnor inte gör jobbet lika bra som männen när det gäller att få ihop ekonomiska medel och därmed förlitar sig på att SOK ändå kommer ge dem vad de behöver ekonomiskt. Dock talar andra studier kring kvinnor och ekonomiska resurser emot ett sådant antagande (Ridgeway; Marikova Leeds & Leeds).

Att SOK har som princip att endast ekonomiskt stötta de tillägg för resor, träningsläger och tävlingar som genomförs stämmer inte riktigt med vad ordföranden säger när han redogör för att elitidrottare kan få fortsatt stöd efter de har slutat, som en del i en karriärövergång. Här verkar det som att SOK visst kan stödja någon utan att det finns idrottsrelaterade utgifter. Men att stötta en skadad eller gravid idrottare gör de däremot inte, även om dessa har en ambition om att återvända till världstoppen. Ordföranden talar om att de inte kan ta ansvar för idrottarnas livssituation men att sluta med elitidrott är också en sorts livssituation som idrottaren måste hantera. Men SOK har alltså valt att stödja en karriärövergång, det framgår också i intervjun att SOK känner ett stort ansvar för de idrottare som slutar.